

така констатація є свідченням, що як і повсякчас, наразі актуальними залишаються критичність, самосвідомість та, хоча б незначна, але інтелігентність.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция // Философия эпохи постмодернизма. Минск, 1996. С. 39.
2. Бодрийяр Ж. Совершенное преступление. Заговор искусства. М. : Рипол-классик, 2019. 347 с.
3. Жижек С. Добро пожаловать в пустыню реального. М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры», 2002. 169 с.
4. Лютий Т. Культура принад і спротиву. К. : Темпора, 2020. 576 с.
5. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью / Пер. с франц. Б.М. Скуратова под общей ред. В.П. Большакова. М.: Праксис, 2006. Ч. 3. С. 338-343.
6. Саїд Е. Репрезентація інтелектуала. URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/97/article/2175>

Валерій ПАВЛОВ

*кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна*

МІНЛИВИЙ СВІТ У ВИМІРАХ МІНЛИВИХ ЦІННОСТЕЙ

Ні у кого не виникають сумніви з приводу того, що світ, в якому перебуває людина від народження і до останнього подиху (як і вона сама), постійно змінюється. Зміни ці дуже часто є очевидними, а приховані трансформації раніше чи пізніше все рівно стають видимими. Перебувати в такому середовищі цікаво і водночас непросто. Нове приваблює індивідів та водночас несе в собі певні загрози. Впродовж життя люди завжди більшою або меншою мірою балансують між мінливістю та стабільністю. Перша урізноманітнює їх буття, друга забезпечує усталеність, спокій, без яких важко, практично неможливо, мати душевний і фізичний комфорт. Таке балансування потребує від суб'єктів постійної активності, в т. ч. у напрямі зміни їх самих. Останні дають можливість жити якісно і повноцінно, досягати бажаних результатів у самих різних сферах, отримувати при цьому задоволення від реалізації планів та мрій.

Постійне очікування чогось нового – вроджена людська потреба. Нове значною мірою асоціюється з подоланням існуючих проблем, підняттям на новий ступінь у професійній діяльності, освітньому просторі, міжособистісних та сімейних стосунках, покращенням умов життя тощо.

Рух «по колу», за рідким винятком, не продукує нового. Він стомлює людину, робить життя сірим, одноманітним, перетворює його у просте існування, позбавлене радості та щастя. На відміну від такого способу буття індивідів рух у формі розвитку (рух «по спіралі») якісно інший, змістовно різноманітніший, цікавіший та значною мірою гуманістично орієнтований. Він безпосередньо пов'язаний з розкриттям суб'єктом своїх сутнісних сил, задатків і здібностей. Саме так, а не по-іншому, людина здатна, якщо не максимально, то значною мірою реалізувати власні потреби та інтереси. Жити цікаво, змістовно, отримуючи задоволення від того, що робиш, – значить постійно знаходитись у стані перманентних змін. Невід'ємна складова такого життя – творчість. І хоча далеко не кожному під силу продукувати щось принципово нове, творчість присутня і на рівні репродуктивного відтворення (знань, досвіду, копіювання існуючих об'єктів, виховання та ін.).

Тут існує дворівнева система детермінації. Постійно відбуваються різноманітні зміни, які мають об'єктивний характер (в природі, економіці, політиці, науці, освіті, трудових колективах, сім'ях тощо). На суб'єктивному рівні їх можна приймати, підтримувати, схвалювати або критикувати, заперечувати чи демонструвати власну індиферентність. Та незалежно від цього означені трансформації завжди певним чином впливають на людську поведінку, диктуючи, навіть всупереч суб'єктивним бажанням індивідів та їх різноманітних спільностей, певні норми, правила, стереотипи. Не все з того, що приходить робити людям в контексті індивідуального, групового та суспільного життя, вони виконують з бажанням і отримують від цього задоволення. Особливо, коли в цій системі виражено «спрацьовують» чинники зовнішнього порядку, що нерідко мають, до того ж, примусову спрямованість.

Другий рівень детермінації пов'язаний з бажаннями та цілями, які формулюють самі люди. При всій важливості об'єктивних обставин, кожен суб'єкт «робить» сам своє життя таким, яким воно є, а не іншим. Розвиток суспільства – це продноісторичний процес. Сказане означає, що соціум, принципово відрізняючись від природи, з одного боку, певною мірою схожий на неї, оскільки функціонує за законами, які мають об'єктивний характер, а з другого – безпосередньо залежить від індивідів, котрі своєю діяльністю забезпечують існування даних законів. Суспільні закони – це закони людської діяльності. Саме люди продукують великі і малі зміни в довкіллі і самих собі, які не завжди співпадають з початково сформульованими цілями. Така розбіжність зумовлюється складним переплетінням чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру,

необхідності та випадковості, неможливістю у багатьох ситуаціях адекватно реалізувати задумане на практиці. Зміни, які викликають до життя різні соціальні суб'єкти, різнопланові та багатоаспектні. Вони мають місце у всіх сферах соціуму.

Ціннісні виміри даних процесів також максимально різноманітні. Не в останню чергу пов'язане це з тим, що впродовж життя у кожного індивіда обов'язково еволюціонують його ціннісні орієнтири, критерії оцінки дійсності, переосмислюються накопичені знання і досвід. В залежності від віку, обсягу знань, мікро-і макросередовища буття, актуалізації конкретних потреб та інтересів люди нерідко оцінюють одні і ті ж явища й події по-різному. В одних ситуаціях означені трансформації незначні, в інших – різючі. Наприклад, на зміну захопленням у молодому віці конкретними художніми творами, історичними діячами, вчинками, досягненнями науки та ін. у зрілі роки приходить тверезе, критичне осмислення цих об'єктів. І хоча кожна оцінка має певну об'єктивну підставу, в ній переважає доля суб'єктивного.

Системи навчання і виховання у світі вибудовані таким чином, що акцент робиться на отриманні людьми знань та формуванні у них поведінкової культури. І надзвичайно рідко йдеться про необхідність прилучення індивідів до оціночної культури. Поширеним є прислів'я: «Про смаки не сперечаються». Воно справедливе в контексті фізіології людини та харчування (і то не завжди). Але втрачає значення за межами означеної «території». Індивідам важко, в багатьох випадках взагалі неможливо, самотійно, без належної підтримки з боку інших виробити правильні критерії оцінки явищ, подій, процесів, що заявляють про себе у довкіллі. Маються на увазі не лише оцінки естетичного характеру, а й адекватне розуміння та інтерпретація суспільних процесів, програм політичних партій, філософських концепцій, світоглядних парадигм, заяв урядовців та ін. Як і в інших сферах життя (економіці, політиці, науці, мистецтві тощо), у сфері ціннісних інтерпретацій можливі (і необхідні) дискусії та прилучення людей до багатого пласту інформації про феномен оцінки. Точно так, як не можна навчитись теоретично мислити не освоївши філософію та історію науки, не варто сподіватись на спонтанну появу в індивіда багатой оціночної культури без ознайомлення його з накопиченими у соціумі знаннями і досвідом про методологічні засади та практики оцінювання. На жаль, поки що у цій царині панують емпіричне підґрунтя, буденний досвід, розсудкове мислення, а не розум, в основі якого лежать знання теоретичного характеру.

Цінності кожного суб'єкта тісно пов'язані з його потребами та інтересами. Останні у всіх ситуаціях мають свою кількісну і якісну визначеність. Оскільки індивіди об'єднуються у малі та великі групи (сім'ї, трудові колективи, політичні партії, конфесії тощо), то кожне суспільство – територія функціонування різноманітних суб'єктів, потреби та інтереси яких утворюють надзвичайно складну і багаторівневу систему. Вони лежать в основі стократ складнішої системи цінностей, носіями яких виступають дані суб'єкти. Сказане означає, що суспільство можна уявити як унікальне мереживо цінностей, в рамках якого все, що існує в суспільстві отримує певну ціннісну інтерпретацію. Кожен суб'єкт по своєму оцінює значимість конкретних явищ, подій, процесів. Нерідким є те, що в літературі називають конфліктом цінностей. Він проявляється в самих різних сферах життя – від побуту до політики. Уникнути цього явища неможливо. Зате люди, при бажанні, здатні мінімізувати конфліктні ситуації. Для цього необхідно знайти, визначити базову основу конфлікту і спробувати, якщо це можливо, її ліквідувати, або, принаймі, не доводити конфлікт до рівня антагоністичних суперечностей.

Спектр ціннісних вимірів мінливого світу безмежний. Умовно в ньому можна виділити три групи цінностей. Перша має ситуативний характер і пов'язана з буденним життям людей, виконанням обов'язків та функцій, що забезпечують їх функціонування як біосоціальних істот, котрі власною активністю відтворюють самих себе та найближче оточення (збереження здоров'я, забезпечення продуктами харчування і предметами побуту, створення належних житлових умов, турбота про членів своєї сім'ї, родичів, друзів, виховання дітей та ін.). Названі цінності, з одного боку, відносно стабільні, а з іншого – мінливі і значною мірою залежать від об'єктивних обставин життя людей. Наприклад, при зміні місця проживання, соціального статусу індивіда, рівня доходів вони також змінюються. Для даної групи цінностей принципово важливо, щоб середовище людського буття відповідало їх базовим установкам і дозволяло індивідам задовольняти на належному рівні свої потреби та інтереси. Якщо має місце протилежне – відсутність професійного медичного обслуговування, погане харчування і житло, шкідлива екологія та агресивне соціальне середовище – суб'єкт відчуває себе приниженим, соціально не захищеним, не потрібним соціуму і державі. Тому відповідним чином – негативно – оцінює світ, в якому приходиться не жити, а існувати.

Друга група цінностей стосується освітнього рівня людей, їх професійної діяльності, прояву себе як соціальних істот, що можуть і

здатні впливати на процеси, які відбуваються у найближчому та більш віддаленому оточенні. Це т. з. цінності середнього рівня. Від того, в яких масштабах і як саме в соціумі реалізуються названі пріоритети, величезною мірою залежить його інтелектуальний потенціал, рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, результативність участі індивідів та їх різноманітних спільностей у малих і великих суспільних змінах. Якщо трансформації, які відбуваються у суспільстві, не відповідають означеним цінностям, значить вони мають деструктивний характер і рано чи пізно призведуть до соціального протесту. Дані цінності – важливий індикатор характеру соціальної динаміки і напряму руху суспільства.

Третя група цінностей – територія людського світогляду, прав і свобод індивідів, їх духовних пріоритетів. Це т. з. вищий рівень цінностей. Він стосується можливостей реалізації особами своїх людських якостей – того, що дозволяє бути і залишатись самим собою в самих різних, навіть максимально несприятливих умовах. Тут концентрується те, що робить людину людиною – її світоглядні переконання, мова, права, свободи і обов'язки, вільний вибір варіантів поведінки, надання переваги конкретним формам державного управління, можливість вільно висловлювати свої думки, відстоювати і захищати особисту позицію та ін. Ступінь культивування даних цінностей – важливий показник міри зрілості суспільства, його демократичності та прогресивності.

Анатолій ГРИГОРУК

*кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ЕКОНОМІЧНІ ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ

Підходи до визначення цінностей людини дуже різноманітні. Цінності можуть поділятися на моральні, матеріальні, політичні, економічні, релігійні тощо. Деякими науковцями в основу класифікації цінностей покладено дві великі категорії: цінності виживання та традиційні цінності. До цінностей виживання належать економічна та фізична безпека, матеріальні цінності, нетерплячість до інакодумства, ксенофобія, прийняття авторитаризму, покірність. Названі цінності притаманні населенню східноєвропейських країн і України, зокрема [2, с. 9].